

Fale

I. Konstruktywna

Rozwiązanie każdego zadania zapisz na oddzielnej, podpisanej kartce z wyraźnie zaznaczonym numerem zadania.

1 Zadanie – Generator fal

Uczeń nalał wody do wanny. Na powierzchni wody położył drewnianą listewkę połączoną z generatorem drgań. Generator poruszał listewkę pionowo, ze stałą częstotliwością tak, że listewka cały czas była w kontakcie z wodą. W górnym położeniu znajdowała się co 0,3 s. Uczeń wytworzył w ten sposób na powierzchni wody falę płaską. Jej prędkość wynosi $0,48 \frac{\text{m}}{\text{s}}$. Oblicz częstotliwość wytwarzanych fal oraz odległość między kolejnymi grzbietami.

Odpowiedź: Częstotliwość wytwarzanych fal wynosi ok. 3,3 Hz, a odległość między kolejnymi grzbietami fali ok. 14 cm.

2 Zadanie – Dźwięk w piaskowcu

Prędkość dźwięku w piaskowcu jest równa 3000 m/s. Oblicz okres oraz częstotliwość fali rozchodzącej się w płycie z tego piaskowca, jeśli długość fali jest równa 0,9 km.

Odpowiedź: Okres fali $T = \lambda/v \approx 0,3$ s, a jej częstotliwość $f = 1/T \approx 3,33$ Hz.

3 Zadanie – Częstotliwość światła

Wiązka światła o długości fali 560 nm w próżni pada na powierzchnię szkła o bezwzględnym współczynniku załamania tego światła równym 1,98. Oblicz częstotliwość i długość fali tego światła w szkle. Przyjmij wartość prędkości światła w próżni $3 \cdot 10^8$ m/s.

Odpowiedź: Częstotliwość fali w szkle $f_2 = f_1 = c/\lambda_1 \approx 536$ THz, gdzie f_1 i λ_1 to odpowiednio częstotliwość i długość fali w próżni. Długość fali w szkle $\lambda_2 = v_2 T = c T/n = \lambda_1/n \approx 283$ nm, gdzie v_2 to prędkość fali w szkle.

4 Zadanie – Fala biegnąca

Wzdłuż sznurka biegnie fala, która opisana jest wzorem: $y(x,t) = A \cos(Bx - Ct + D)$, gdzie x to położenie, a t to czas. Stałe numeryczne wynoszą odpowiednio: $A = 4$ mm, $B = 72$ rad/m, $C = 34$ rad/s, $D = 1$ rad.

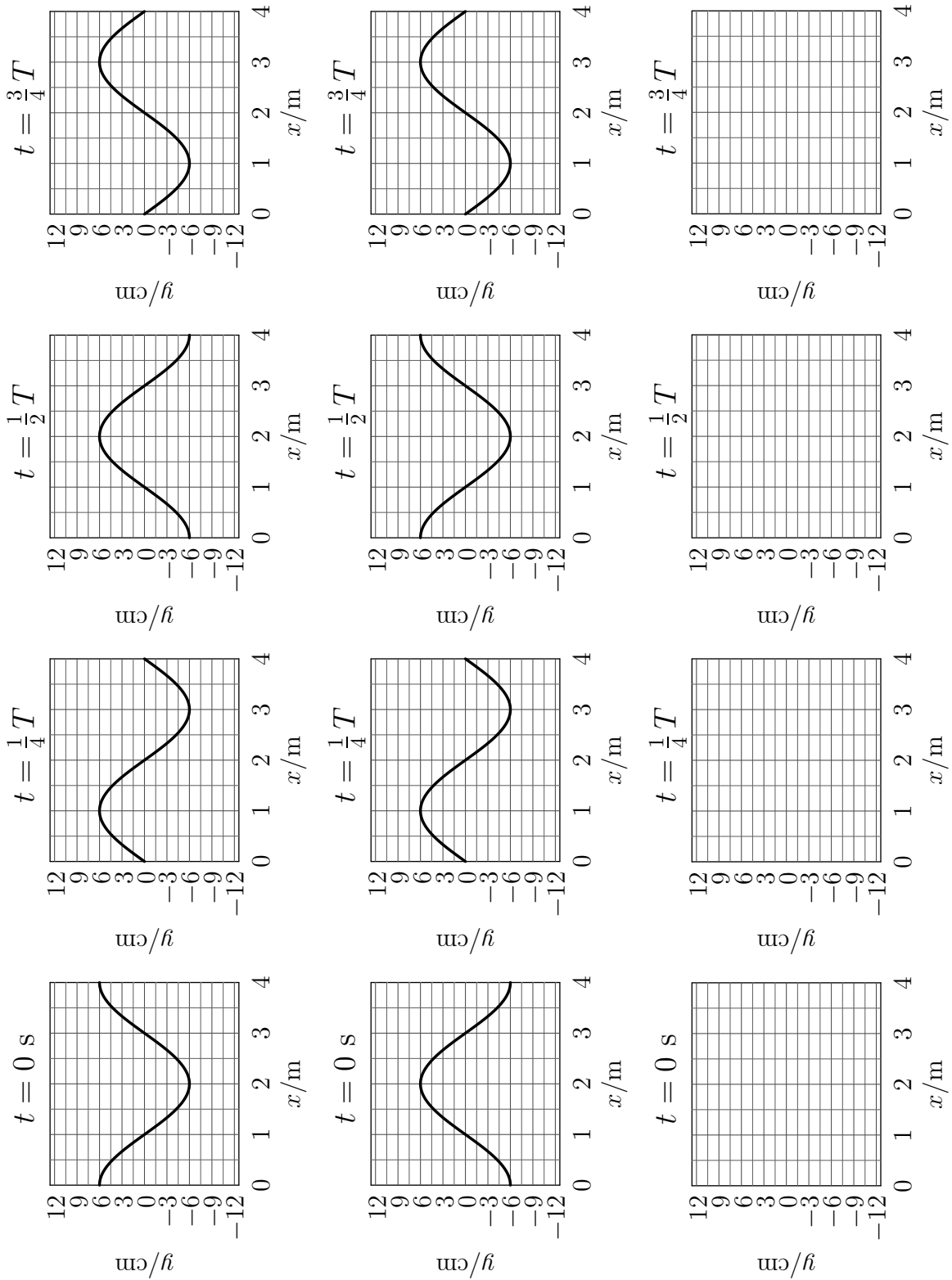
- Wyznacz amplitudę fali.
- Wyznacz długość fali.
- Wyznacz okres fali.
- Wyznacz częstotliwość fali.
- Wyznacz prędkość fali.
- Wyznacz przemieszczenie sznurka w punkcie $x = 12,5$ cm w chwili $t = 8,9$ s.

Odpowiedź:

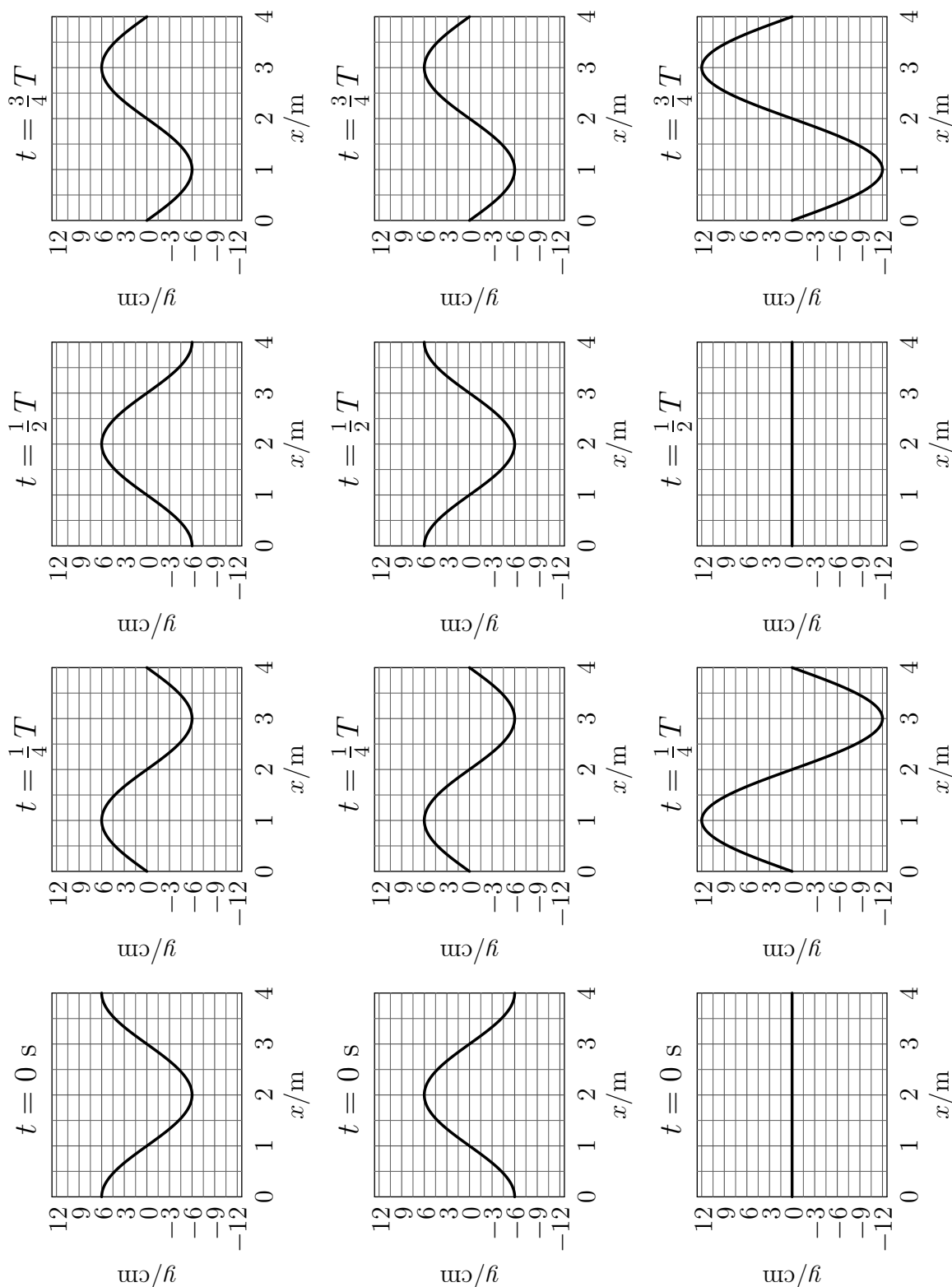
- a) Amplituda fali wynosi: $y_m = 4$ mm i jest równa co do wartości parametrowi A .
- b) Długość fali wynosi: $\lambda = \frac{2\pi}{k} \approx 8,7$ cm, gdzie k to liczba falowa równa co do wartości parametrowi B .
- c) Okres fali wynosi: $T = \frac{2\pi}{\omega} \approx 0,19$ s, gdzie ω to częstość kołowa równa co do wartości parametrowi C .
- d) Częstotliwość fali wynosi: $f = \frac{1}{T} \approx 5,4$ Hz.
- e) Prędkość fali wynosi: $v = \frac{\lambda}{T} = \frac{\omega}{k} \approx 0,47 \frac{\text{m}}{\text{s}}$.
- f) Przemieszczenie w punkcie x w chwili t wynosi:
 $y = 0,004 \cdot \cos(72 \cdot 0,125 - 34 \cdot 8,9 + 1)$ m $\approx -3,6$ mm.

5 Zadanie – Fale przeciwbieżne

Na poniższym rysunku umieszczono zależności wychylenia y od położenia x w wyróżnionych chwilach t dla dwóch fal: dla pierwszej fali w pierwszym rzędzie i dla drugiej fali w drugim rzędzie. Jak będzie wyglądała ich suma (superpozycja)? Narysuj odpowiednie zależności $y(x)$ w trzecim rzędzie.

Odpowiedź:

6 Zadanie – Kuter rybacki

Dwóch rybaków wypłynęło kutrem rybackim na morze w poszukiwaniu ławicy ryb. Płynęli z prędkością 19 km na godzinę względem dna. Fale morskie, płynące w przeciwną stronę, uderzały w przednią część kadłuba około 70 razy w ciągu minuty. Odległość między kolejnymi grzbietami fal wynosiła 6 m.

W celu znalezienia ławicy ryb, rybacy wykorzystali sonar, czyli urządzenie, które wysyłało pionowo w głąb wody fale ultradźwiękowe o częstotliwości 160 kHz i długości 9 mm. Od chwili

wysłania impulsu do chwili jego powrotu po odbiciu się od ławicy ryb upłynęło 80 ms.

- Ile wynosi szybkość przemieszczania się fal morskich względem dna?
- Ile wynosi szybkość rozchodzenia się fal ultradźwiękowych emitowanych przez sonar?
- Jaka jest głębokość, na której znajduje się ławica ryb?

Odpowiedź:

- Szybkość przemieszczania się fal morskich względem dna wynosi $v_f = \lambda_f f_f - v_k \approx 1,72 \frac{\text{m}}{\text{s}}$, gdzie λ_f - odległość między grzbietami fal, f_f - częstotliwość uderzania fal morskich o kuter, v_k - prędkość kutra.
- Szybkość rozchodzenia się fal ultradźwiękowych wynosi $v_s = \lambda_s f_s \approx 1440 \frac{\text{m}}{\text{s}}$, gdzie λ_s to długość fali, a f_s to częstotliwość fali wysłanej przez sonar.
- Ławica ryb znajduje się na głębokości $h = \lambda_s f_s \frac{t}{2} \approx 58 \text{ m}$, gdzie t to czas od wysłania do powrotu impulsu.

7 Zadanie – Struna

Rozważmy gitarową strunę o długości 0,66 m, która rozpięta jest pomiędzy dwoma zaciskami. Przy częstotliwościach rezonansowych, w wyniku interferencji, w strunie powstaje fala stojąca. Drganie własne o najniższej częstotliwości rezonansowej nazywamy modem podstawowym lub pierwszą harmoniczną. W przypadku powyższej struny częstotliwość modu podstawowego wynosi 325 Hz.

- Z jaką prędkością rozchodzi się fala w strunie?
- Jaką częstotliwość ma druga harmoniczna?

Odpowiedź:

- Fala rozchodzi się z prędkością $v = 2lf_1 \approx 429 \frac{\text{m}}{\text{s}}$, gdzie l to długość struny, a f_1 to częstotliwość modu podstawowego.
- Druga harmoniczna ma częstotliwość równą $f_2 = 650 \text{ Hz}$.

8 Zadanie – Prędkość dźwięku w stali

Paweł i Gawęł stoją na szynach kolejowych w odległości 728 m od siebie. Paweł uderzył młotkiem w szynę. Gawęł, przykładając ucho do szyny, usłyszał dźwięk o 2 sekundy wcześniej niż dźwięk, który doleciał w powietrzu. Oblicz prędkość, z jaką rozchodzi się dźwięk w stali, z której zrobiono szyny. Prędkość dźwięku w powietrzu wynosi $340 \frac{\text{m}}{\text{s}}$.

Odpowiedź: Prędkość rozchodzenia się dźwięku w stali wynosi: $v_s = \frac{1}{\frac{1}{v_p} - \frac{\Delta t}{s}} \approx 5160 \frac{\text{m}}{\text{s}}$, gdzie v_p to prędkość rozchodzenia się dźwięku w powietrzu, Δt to różnica w czasie, s to odległość pomiędzy Pawłem a Gawłem.

9 Zadanie – Radiowóz policyjny

Syrena radiowozu policyjnego wydaje dźwięk o częstotliwości 960 Hz. Samochód zbliża się ze stałą prędkością z oddali do ludzi stojących na przystanku, którzy odbierają dźwięk o częstotliwości 1040 Hz. Prędkość rozchodzenia się dźwięku w powietrzu wynosi $341 \frac{\text{m}}{\text{s}}$.

- Ile wynosi prędkość radiowozu?
- Znając prędkość radiowozu, oblicz częstotliwość dźwięku, jaką usłyszą ludzie na przystanku, gdy radiowóz znajdzie się w znacznej odległości, oddalając się od nich.

Odpowiedź:

a) Prędkość radiowozu wynosi: $v_r = v_p \frac{f' - f_s}{f'} \approx 94,4 \frac{\text{km}}{\text{h}}$, gdzie v_p to prędkość rozchodzenia się dźwięku w powietrzu, f_s to częstotliwość syreny, f' to częstotliwość, którą odbierają ludzie na przystanku.

b) Częstotliwość dźwięku, którą odbiorą ludzie na przystanku po przejechaniu radiowozu będzie wynosić: $f'' = f_s \frac{v_p}{v_p + v_r} \approx 891 \text{ Hz}$.

10 Zadanie – Nietoperz

Nietoperz orientuje się w przestrzeni, wysyłając i odbierając odbite fale dźwiękowe. Spoczywający nietoperz wysłał dźwięki o częstotliwości 80 kHz. Wydając ten sam dźwięk, osobnik leciał z prędkością $13 \frac{\text{m}}{\text{s}}$, prostopadle do pionowej ściany jaskini. Jaką częstotliwość miała odbierana przez nietoperza fala dźwiękowa, która wróciła do niego po odbiciu? Prędkość rozchodzenia się dźwięku w powietrzu wynosi $340 \frac{\text{m}}{\text{s}}$.

Odpowiedź: Fala dźwiękowa, która wróciła do nietoperza, miała częstotliwość równą: $f' = f \frac{v_p + v_n}{v_p - v_n} \approx 86 \text{ kHz}$, gdzie f to częstotliwość fali wysłanej przez nietoperza, v_p to prędkość rozchodzenia się dźwięku w powietrzu, v_n to prędkość nietoperza.

11 Zadanie – Odkurzacz

Natężenie fali dźwiękowej I to moc fali przypadająca na jednostkę powierzchni, przez którą przechodzi fala. Poziom natężenia dźwięku β definiujemy jako $\beta = (10 \text{ dB}) \log \frac{I}{I_0}$, gdzie I_0 to standardowe natężenie odniesienia, $I_0 = 10^{-12} \frac{\text{W}}{\text{m}^2}$. Jednostką natężenia dźwięku jest decybel. Poziom natężenia szeptu wynosi 22 dB, a odpowiadające mu natężenie I_1 jest 10000 razy mniejsze niż natężenie I_2 pracującego odkurzacza. Oblicz poziom natężenia dźwięku w decybelach pracującego odkurzacza.

Odpowiedź: Poziom natężenia pracującego odkurzacza wynosi $\beta_{odku} = (10 \text{ dB}) \log \frac{I_2}{I_0} = (10 \text{ dB}) \log \frac{10000 I_1}{I_0} = (10 \text{ dB}) \log 10^4 + (10 \text{ dB}) \log \frac{I_1}{I_0} = 40 \text{ dB} + 22 \text{ dB} = 62 \text{ dB}$.

12 Zadanie – Fala podłużna w pręcie

Oblicz prędkość rozchodzenia się podłużnej fali w długim, metalowym pręcie. Długość fali jest znacznie większa od średnicy pręta. Gęstość metalu, z którego wykonano pręt, jest równa 3000 kg/m^3 , a moduł Younga tego metalu jest równy 294 GPa. Jeśli nie pamiętasz zależności prędkości fali od modułu Younga i gęstości, to w opisanym przypadku możesz ją uzyskać, rozważając wymiary tych wielkości.

Odpowiedź: Prędkość fali jest równa $v = \sqrt{E/\rho} \approx 9900 \text{ m/s}$.

13 Zadanie – Interferencja fal dźwiękowych

W jednorodnym ośrodku umieszczono dwa głośniki. Pierwszy głośnik znajduje się w odległości 2,62 m, a drugi w odległości 0,52 m od mikrofonu. Każdy z głośników oddzielnie wytwarzał w okolicy mikrofonu falę o takiej samej amplitudzie, a w obszarze między tym głośnikiem a mikrofonem zmiany ciśnienia można było w przybliżeniu opisać jako falę płaską o długości fali 60 cm. Następnie włączono oba głośniki. Drgają one w taki sam sposób, czyli w zgodnej fazie. Na podstawie odpowiednich obliczeń określ, czy w miejscu, gdzie znajduje się mikrofon,

nastąpi wzmocnienie czy osłabienie dźwięku w porównaniu z sytuacją, gdy był włączony tylko jeden z głośników.

Odpowiedź: Iloczyn wartości bezwzględnej różnicy odległości i długości fali $|d_1 - d_2|/\lambda = 3,5$, a więc w miejscu, gdzie znajduje się mikrofon, fale spotykają się w przeciwnej fazie – nastąpi osłabienie.

14 Zadanie – Siatka dyfrakcyjna

Wiązka monochromatycznego światła oświetla siatkę dyfrakcyjną posiadającą 500 rys na jednym milimetrze. Na ekranie zaobserwowano prążek pierwszego rzędu pod kątem 16° .

a) Jaka jest długość fali światła?

b) Jaka to barwa światła?

Odpowiedź: Długość fali światła wynosi: $\lambda = \frac{\sin \alpha}{mn} \approx 551 \text{ nm}$, gdzie α to kąt pod jakim obserwuje się prążek, m to liczba rys na jednym milimetrze siatki dyfrakcyjnej, n to numer rzędu. Dana długość fali odpowiada barwie zielonej.

15 Zadanie – Doświadczenie Younga

Zielone światło o długości fali 550 nm oświetla dwie bardzo wąskie szczeliny odległe o 1,3 mm. Ekran, na którym obserwujemy obraz interferencyjny, jest odległy od szczelin o 5,6 m. Ile wynosi odległość między jasnymi prążkami?

Odpowiedź: Odległość między jasnymi prążkami wynosi: $x \approx \frac{nL\lambda}{d} \approx 2,4 \text{ mm}$, gdzie n to numer rzędu, L odległość ekranu od szczelin, λ długość fali i d odległość między szczelinami.

16 Zadanie – Czy to fala?

W otoczeniu strefy subdukcji wychylenie powierzchni Ziemi opisano następującą funkcją zależną od położenia x oraz czasu t :

$$f(x, t) = N \cdot (\cos(x/L) + t/T)$$

gdzie N , L , T są stałymi. Funkcja opisywała wychylenie dla $x \in (0, L)$ oraz $t \in (0, T)$. Sprawdź, czy ta funkcja spełnia równanie falowe, a więc czy opisywane wychylenie było falą.

Odpowiedź:

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x^2} = -N \cos(x/L)/L^2 \qquad \frac{\partial^2 f}{\partial t^2} = 0$$

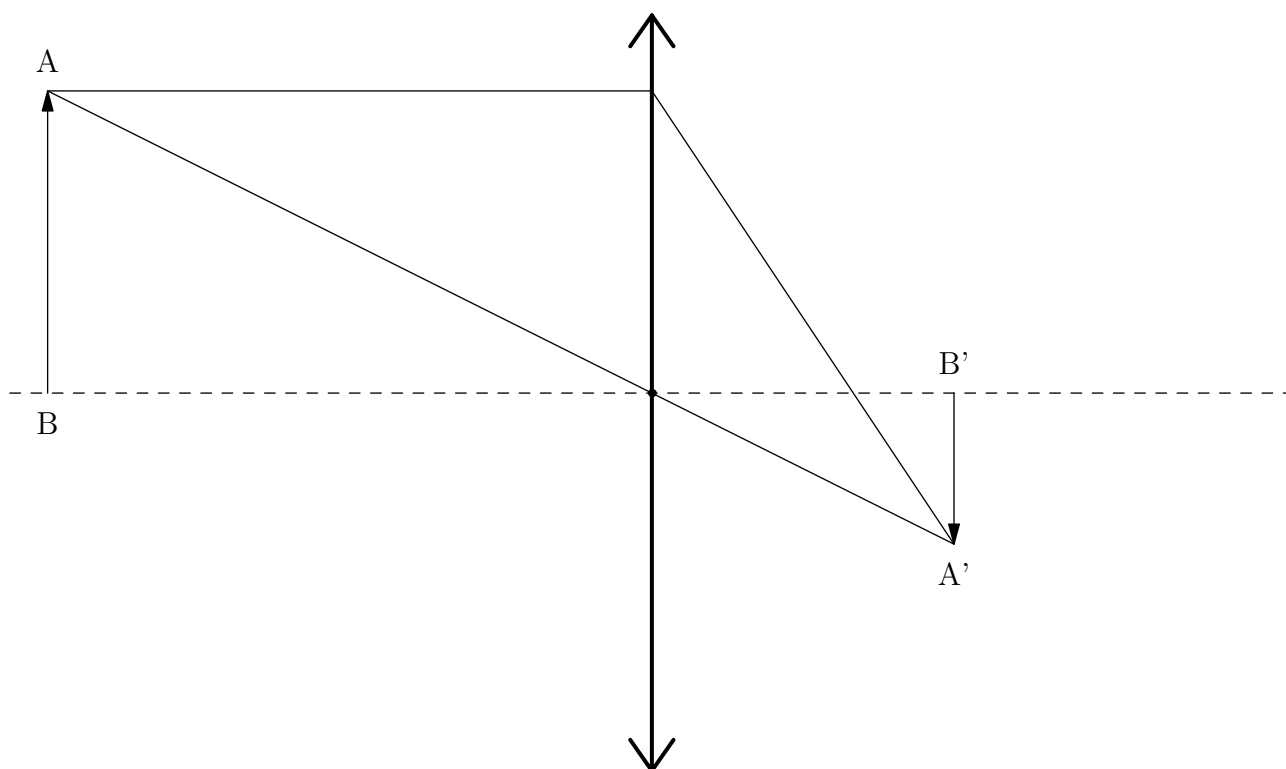
A więc $f(x, t)$ nie spełnia równania falowego, wobec czego nie opisuje fali.

17 Zadanie – Gdzie ta soczewka?

Poniższy rysunek przedstawia w schematyczny sposób przedmiot AB oraz obraz A'B' powstały po przejściu przez ciekłą soczewkę światła emitowanego przez przedmiot AB. Zaznaczono też oś optyczną BB'. Wypisz 3 cechy obrazu. Znajdź położenie soczewki oraz rozstrzygnij, czy użyto soczewki skupiającej, czy rozpraszającej.

Odpowiedź: Obraz jest pomniejszony, odwrócony i rzeczywisty.

Soczewka jest skupiająca.

18 Zadanie – Odległość do diody

Cienka soczewka o ogniskowej 6 cm musi być odsunięta na odległość 7 cm od ekranu, aby uzyskać na nim ostry obraz świecącej diody znajdującej się na osi optycznej soczewki.

- Oblicz odległość od soczewki do diody.
- Oblicz stosunek wysokości diody do wysokości jej obrazu.

Odpowiedź:

- Odległość od soczewki do diody to 42 cm.
- Stosunek wysokości diody do wysokości jej obrazu to 6.

19 Zadanie – Płytką równoległościenna

Wiązka światła pada na szklaną płytkę równoległościenną znajdującą się w powietrzu. Promień padający tworzy z powierzchnią graniczną kąt 50° . Bezwzględne współczynniki załamania światła dla powietrza i szklanej płytki wynoszą odpowiednio: $n_1 = 1,003$ i $n_2 = 1,662$.

- Ile wynosi kąt odbicia przy pierwszej powierzchni?
- Ile wynosi kąt załamania przy pierwszej powierzchni?
- Ile wynosi kąt odbicia przy drugiej powierzchni?
- Ile wynosi kąt załamania przy drugiej powierzchni?
- Czy wychodząca wiązka jest równoległa do wchodzącej?

Odpowiedź:

- Kąt odbicia przy pierwszej powierzchni wynosi: $\alpha_{\text{odb,I}} = 90^\circ - 50^\circ = 40^\circ$.
- Kąt załamania przy pierwszej powierzchni wynosi: $\alpha_{\text{zał,I}} = \arcsin\left(\frac{n_1}{n_2} \sin(\alpha_{\text{pad,I}})\right) \approx 23^\circ$.
- Kąt odbicia przy drugiej powierzchni wynosi: $\alpha_{\text{odb,II}} = \alpha_{\text{pad,II}} = \alpha_{\text{zał,I}} = 23^\circ$.
- Kąt załamania przy drugiej powierzchni wynosi: $\alpha_{\text{zał,II}} = \arcsin\left(\frac{n_2}{n_1} \sin(\alpha_{\text{pad,II}})\right) = \alpha_{\text{pad,I}} = 40^\circ$.
- Tak, wychodząca wiązka jest równoległa do wchodzącej.

20 Zadanie – Kij w basenie

Z poziomego dna basenu, prostopadle do dna, wystaje kij o długości 1,9 m. Ponad powierzchnią wody znajduje się 23% jego długości. Padają na niego promienie słoneczne pod kątem 54° do powierzchni wody. Ile wynosi długość cienia kija na dnie basenu? Współczynnik załamania wody wynosi 1,33, a powietrza 1.

Odpowiedź: Długość cienia na dnie basenu wynosi: $x = a + b \approx 1,04$ m.

Zmienna a to długość cienia na powierzchni wody: $a = \frac{lp}{\text{tg } \phi} \approx 0,32$ m, gdzie l to długość kija, p to procent jego długości, która wystaje ponad wodę, ϕ to kąt padania promieni do powierzchni wody.

Zmienna b to długość fragmentu cienia na dnie basenu: $b = l(1 - p) \text{tg } \beta \approx 0,72$ m, gdzie β to kąt załamania uzyskany z prawa załamania: $\sin \beta = \frac{n_p}{n_w} \sin(90^\circ - \phi) \approx 0,4419$, gdzie n_p to współczynnik załamania powietrza, a n_w to współczynnik załamania wody.

21 Zadanie – Polaryzacja odbitego światła

Studenci powinni określić materiał, z którego została wykonana sześcienna bryła. Mają tego dokonać tylko na podstawie badania polaryzacji odbitego od jej ściany światła. Dysponują wiązką światła o długości fali 589 nm. Maksymalną polaryzację liniową odbitej wiązki uzyskali, gdy kąt między normalną do ściany a odbitą wiązką był równy $55,6^\circ$. Na podstawie odpowiednich obliczeń wskaż, z którego z następujących materiałów najprawdopodobniej wykonano bryłę (w nawiasach podano bezwzględny współczynnik załamania światła dla referencyjnej próbki): fluorek litu (1,39), fluorek sodu (1,33), szkło kwarcowe (1,46). Bryła znajduje się w powietrzu, dla którego przyjmij bezwzględny współczynnik załamania światła równy 1.

Odpowiedź: Bezwzględny współczynnik załamania jest równy $n_2 = n_1 \text{tg } \alpha_1 = \text{tg } \alpha_1 \approx 1,46$. A więc materiałem jest najprawdopodobniej szkło kwarcowe.

22 Zadanie – Polaryzacja i geolog

Młoda geolog podczas wycieczki w Sudetach znalazła fragment kryształu. W celu jego identyfikacji badała polaryzację odbitego od ściany kryształu światła. Dysponowała wiązką światła o długości fali 589 nm. Maksymalną polaryzację liniową odbitej wiązki uzyskała, gdy kąt między normalną do ściany kryształu a odbitą wiązką był równy 55° . Na podstawie odpowiednich obliczeń określ najbardziej prawdopodobny minerał, którego fragment był badany. Wybierz spośród (w nawiasach podano bezwzględny współczynnik załamania światła dla referencyjnej próbki): fluoryt (1,43), korund (1,77), cyrkon (1,92). Kryształ znajdował się w powietrzu, dla którego przyjmij bezwzględny współczynnik załamania światła równy 1.

Odpowiedź: Bezwzględny współczynnik załamania jest równy $n_2 = n_1 \operatorname{tg} \alpha_1 = \operatorname{tg} \alpha_1 \approx 1,43$. A więc minerałem jest najprawdopodobniej fluoryt.